21/01/09

בית אבי חי (ירושלים) – "התרמילאים" – מפגש מס' 2

גילי חסקין

מה קרה לילדי הירח?

גילי חסקין טייל בדרום אמריקה ובדרום מזרח אסיה בימים שבהם "טרק" ו"טריפ" היו מלים זרות להוויה הישראלית. אחרי שנים של התבוננות בישראלים הוא משרטט קווים לדמותם: מהתרמילאים הנועזים של שנות ה-70 ועד לחבורות הקולניות של ימינו

גילי חסקין בתלבושת גוואטמאלית מסורתית

כבר שנים רבות שאני משוטט בעולם. תקופה ארוכה הייתי תרמילאי מבלי שידעתי שאני כזה. בדרום אמריקה קראנו לעצמנו "מוֹצ'ילֶרוס" (מוצ'ילה – Mochila - בספרדית היא תרמיל גב, ומכאן מוצ'ילרו, מטייל נושא תרמיל). קודם לכן, בצפון אמריקה ובאירופה, היית סתם מטייל ללא שם תואר.

בכל זאת חשתי את עצמי שונה מהתייר הרגיל וחשתי גאווה על היותי כזה. סקרן יותר, נועז יותר, עני יותר. יצאתי לדרך עם עירא, חבר בן המושב, בישלנו את ארוחותינו על גבי כירת בנזין קטנה ולנו באוהל סיירים שנשאנו על כתפינו. התגאינו בכך שאנו מגבילים את טיולנו בעיקר לשמורות טבע ויוצאים לטיולים רגליים ארוכים. ייתכן שלא היינו בוגרים דיינו כדי להתמודד עם התרבות העירונית.

נתקלתי בהם, בתרמילאים, כבר בשנות ה-60, שנים רבות לפני שיצאתי לדרך. הייתי ילד בן 11 או 12 והתבוננתי בסקרנות בצעירים מגודלי השיער והיחפנים ששוטטו בארץ. קראו להם "ביטניקים". הם ניגנו בגיטרות, עבדו כמתנדבים בקיבוצים והשתזפו בעירום בחופי הים של סיני. בשנות ה-70 המוקדמות קראנו להם "היפיס". הם הפריחו יונים במצעדי הפזמונים ושרו "Let it Be" באישונים גדולים ובוערים, כפי שכתב אהוד מנור בשירו האלמותי "ילדי הירח". הם הפגינו בלהט נגד מלחמת וייטנאם. אמרו עליהם שהם מעשנים סמים. את הורינו הם קצת הפחידו.

באותן שנים החלו לשוטט בעולם צעירים רבים, לא בהכרח "היפיס", רובם ככולם ממדינות המערב. הם היו שונים מעט מהמורדים המזוקנים וטרוטי העיניים שישנו בשקי שינה זוגיים מתחת לגשרים באירופה. המוטיבציה שלהם נבעה פחות ממרידה ויותר מסקרנות, תאוות הרפתקאות, תשוקה להכיר עולם וכמיהה אל האופק שאין לו סוף.

באירופה כינו אותם "בּקפֶקֶרס" (Backpacers), בעברית לא היה להם שם (הזכויות לשם העצם "תרמילאי", תרגום מוצלח "לבקפקר", שמורות למערכת ביטאון "מסע אחר" שהחל את דרכו כ"כתב עת לתרמילאים" ב-1998. ה"בקפקרס" השתייכו למעגל שונה מעט מזה משל ההיפיס, אך המעגלים השיקו זה לזה ולעתים חפפו). רובם ככולם התלבשו כרישול, ישבו לעתים סביב מדורה בגן ציבורי או לחוף הים ושרו על שלום ועל צדק.

רבים מבין התרמילאים של אז ראו את עצמם מחויבים לשלום כלל עולמי ולאחוות עמים. כולם רצו לעשות אהבה ולא מלחמה. הבקפקר של שנות ה-70 המוקדמות היה שונה מסתם תייר. השוני ניכר בכל פרמטר כמעט: הוא היה צעיר יותר, עני יותר, וטייל זמן ממושך יותר. הבקפקר ראה את הטיול החסכוני לא רק כצורך אלא גם כאידיאל. הוא הסתדר בכוחות עצמו ולא נזקק לשירותי תיירות. הוא לן באכסניות נוער והדיר את רגליו מבתי מלון. הוא השתדל להתרחק מעמיתיו ולהתערות במקומיים ככל שיכול היה

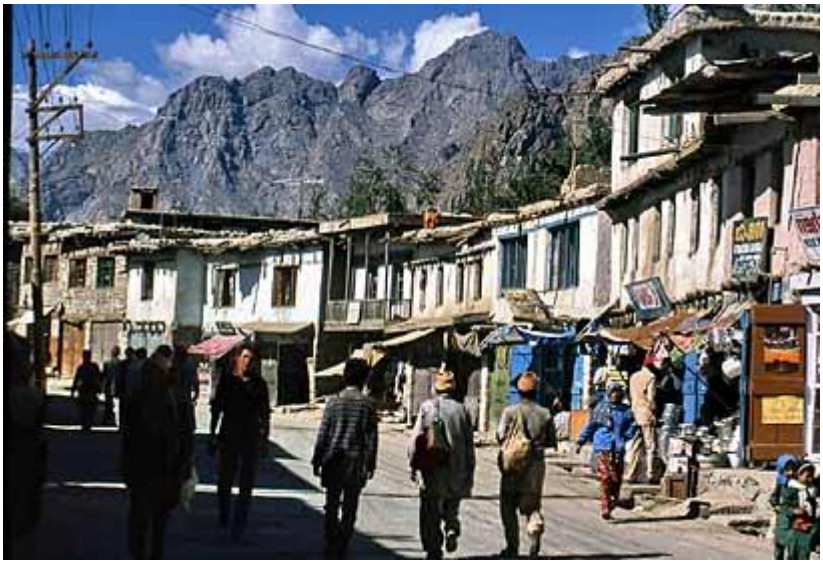

רחוב ראשי בלה. הודו. צילומים: גילי חסקין

הישראלים של אותן שנים נסעו בעיקר לאירופה, מעטים הרחיקו עד ארה"ב, לרוב לטיולים קצרים. מרביתם נעו ברכב שכור, מיעוטם ברכבות. באותן שנים ניתן היה לרכוש את היורן-פס (Euro pass) - כרטיס שהעניק לאוחז בו זכות לנסיעה בלתי מוגבלת ברכבות ברחבי אירופה. המזרח הרחוק נראה מעבר להררי החושך. הרי האנדים נראו רחוקים עוד יותר.

הישראלים נוהרים לשגרירות

בראשית שנות ה-70, בעיקר לאחר השבר של מלחמת יום הכיפורים, הצטרפו גם הישראלים למגמה העולמית. מיעוטם הונעו על ידי מרד הנעורים: צ'ה גווארה היה עבורם מושג אנכרוניסטי, הם לא התעמקו בכתבי גינצברג ולא ריססו גראפיטי בתחנות הרכבת התחתית. הם השתחררו בצה"ל, מרביתם מיחידות מובחרות, וגמרו אומר למתוח את תאוות הטיולים שלהם עד הקצה.

הנסיעה לדרום אמריקה נחשבה אז יעד לטיילים נועזים במיוחד, כמעט כמו ההליכה לפטרה בשנות ה-50. הבקפקר ישראלי היה דומה לעמיתו האירופאי: צעיר, חסכן להפליא, לבוש ברישול, סקרן, תאב הרפתקאות ועמוס אדרנלין. אבל יותר.

בולגריה

הישראלים של אז נחשבו לסקרנים ולנועזים שבתרמילאים. מרביתם לא טיפסו על ההרים טיפוס טכני, אך יצאו למסלולי הליכה ארוכים (המלה "טרקים" טרם היתה בשימוש). הם שטו לאורך נהר בעזרת רפסודה שבנו, הם הגיעו, בעזרת מידע שנמסר מפה לאוזן, לאותה משאית, לאותו ג'יפ, לאותה סירה שלקחה אותם לאגם שצבעו אדום, ללהקת פלמינגו ענקית או לדרך מחפשי

הזהב. מפה לאוזן עברו שמועות על שלושת הישראלים שהגיעו בסירתו של סוחר עורות לכפר קטן בג'ונגל הקולומביאני ונתקעו שם לתקופה ארוכה. על שלושה אחרים סיפרו שהגיעו לכפר אחר, שם אחד מהם נהפך למורה, חברו לכומר ושלישי עבר לחיות עם בת המקום.

בימים ההם, שלפני האינטרנט, היו התרמילאים נוהגים לקבל את המכתבים שנשלחו מהבית בשירותי "דואר ממתין" (Poste Restante) במשרדי הדואר המקומיים. אחרים קיבלו אותם במשרדי "אמריקן אקספרס". הישראלים, לעומת זאת, היו נוהרים לשגרירות ישראל המקומית, שם המתינו להם המכתבים בקופסה גדולה ואחר כך בארון מיוחד שהוקצה לשם כך.

השגרירות נהפכה למעין יעד עלייה לרגל, תחנה הכרחית בביקור של בקפר ישראל בעיר בירה כזו או אחרת. עם הזמן נפתחו שם, כמו בבתי הקהילות, "ספרי מטיילים" שבהם רוכז המידע שעד אז עבר מפה לאוזן. הספר היה מתרפט או מתמלא במידע חסר ערך, עד שהיה מגיע חולה צהבת ומנצל את הבטלה שנכתפה עליו כדי לכתוב את הספר מחדש. מטיילים אמריקאים שפגשתי דיברו בהתפעלות על ה-"Israeli guide book".

היתה זו תכונה בולטת שהבדילה את התרמילאי הישראלי מעמיתיו: ההתגודדות. בניגוד לתרמילאים הזרים, שביקשו להתרחק מעמיתיהם ולהיטמע במקומיים ככל האפשר, המטיילים הישראלים חיפשו זה את קרבתו של רעהו. לטוב ולרע: מחד גיסא, ההתגודדות אוטמת ומבדלת. החבר בקבוצה לא פותח את חושיו לקולות ולניחוחות הסביבה. ההתגודדות יוצרת רעשי רקע מיותרים ולעתים משדרת כוחנות. מאידך גיסא, הכוח הזה נוצל לעתים רבות לטובה. ישראלי שחלה או נשדד זכה בדרך כלל לעזרה גם מאנשים שלא הכיר. כאשר ראובן אופיר החיפאי נעלם בחורף 1979ביערות הגשם של פרו, נהרו עשרות ישראלים כדי לחפש אותו. פדרו, איש הג'ונגלים מספר אחת של איקיטוס, סיפר לי בהתפעלות שלא נתקל בסולידריות כזו אצל בני עם אחר.

בתי ההארחה של הישראלים

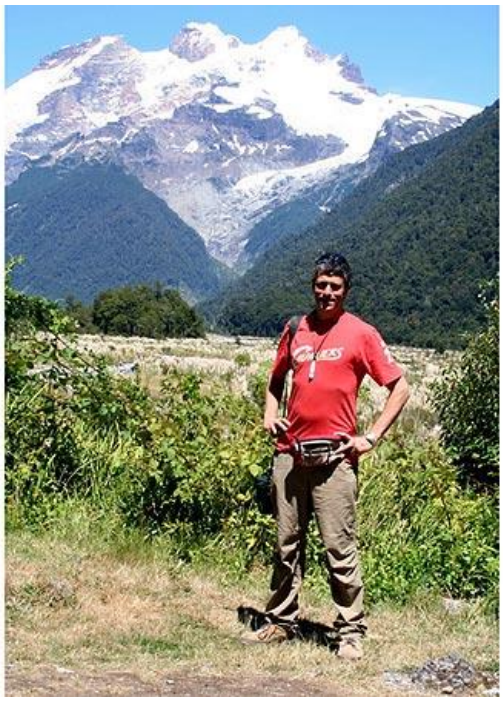
חסקין כובש את צ'ילה

כל הכללה היא אומללה, אך דומה שהישראלים של אז הקצינו את הקווים שאפיינו את הבקפקר. הם היו "תפרנים" יותר. הם הפכו את החיסכון לאידיאל. אז נולד כמדומני המושג "להתכלב", דהיינו לחסוך כמה שיותר עד שחייך יידמו לאלה של כלב. נאמר אז שלהבדיל מהבקפקר הקלאסי הישראלי איננו בוחר במלון הזול בעיר אלא בזול ממנו. הישראלים נהגו ללון בבית הקהילות היהודיות או בבתי כנסת, חינם אין כסף.

היהודים המקומיים, שבתחילה השתאו נוכח התופעה המוזרה, מיהרו לאמץ את הישראלים אל חיקם, אך לא כולם השיבו להם אהבה. ישראלים, כמו ישראלים, חשו מהר מאד בבית. חלקם הסבו נזקים ואחרים החציפו פנים. היו שהכניסו לבית המארחים מטיילים זרים או אפילו עישנו סמים. היו אלה עשבים שוטים כפי שנהוג לכנות בימינו סטיות חברתיות, אך אט אט נסגרו בתי הקהילות בפני המטיילים.

מר לוינשטיין מלה פאז היה נוהג להזמין את התרמילאים לארוחת צהרים על חשבונו מדי יום ראשון בצהרים. היו שהתלוננו בפניו על כך שהוא מגיש עוף ומקפח את הצמחונים, עד שחדל. ישראלי לשעבר בשם ברוך איבצ'ר, בעל בית חרושת ענק לייצור מזרונים, הגדיל לעשות ובנה בתחום בית החרושת שלו בית מיוחד לישראלים. כך עשתה גם אחותו, נילי, בבית שבנתה בקיטו.

בתי הישראלים היו לשם דבר, מושא לקנאה בקרב המטיילים הזרים. בחורינו המצוינים היו נוהגים ללון שם, צפופים בכמה חדרים או בשקי שינה על הרצפה, לבשל בכוחות עצמם ועם הזמן לפגוש זה את זה. אינני יכול להעיד על עצמי, שהעדפתי ללון בבית ברוך על פני אירוח בבית משפחה בלימה, בגלל הרצון והצורך לפגוש את החבר'ה.

רובנו הכיר איש את רעהו. עד היום, כשאני שומע את המשפט "טיול תרמילאי בדרום אמריקה" עולה בי האסוציאציה של הר מושלג, שוק אינדיאני, שיט ביער גשם, וכן, גם חבורה של מטיילים עולצים סביב שולחן.

בפרספקטיבה של שנים אני מגלה שאחד מגורמי ההנעה להמשיך ולטייל היתה השתייכות לתת- התרבות (Sub Culture) של המטיילים. המטיילים הישראלים חיפשו זה את זה. הם היו מתנקזים לאותם בתי הארחה, לאותן מסעדות, שם היו משמיעים קלטות עם שירים בעברית. הם היו תולים מודעות בעברית בלשכות המידע, וכשהיו נתקלים במטייל חדש היו מסבירים לו פנים וכמו זכרים בלהקת בבונים קובעים את מעמדו על ידי השאלה האלמותית "אז כמה זמן אתה ביבשת"? למותר לציין שככל שהפז"ם של המטייל היה גדול יותר כך רם היה מעמדו.

מארה"ב לדרום אמריקה דרך סקנדינביה

הטיול שלי החל בארה"ב באביב של 1979. עד אז מוסכם וברור היה שהישראלים המגיעים לארה"ב רוכשים רכב במחיר מציאה, מטיילים עמו כחצי שנה, מוכרים אותו בתום הטיול וכמובן שגם מרוויחים כסף בסיומה של העסקה המוצלחת. ידידי עירא ואנוכי גילינו שהסידור המוצלח הזה תם בדיוק ביום שבו הגענו. הרכב שרכשנו האכיל אותנו מרורים, הוצאנו את מיטב כספינו על תיקונים ולבסוף נאלצנו למכור אותו במחירי הפסד. אולם העז היה למתוק: רכשנו שני תרמילי גב והחלנו לטייל בטרמפים. יומן המסע שלי, שעד אז היה מלא בחוויות של טבע ונוף, התמלא בחוויות של מפגשים עם אנשים מרתקים, שיום יבוא והן יקובצו לספר.

כבר במהלך טיולי בארה"ב התחלתי לשמוע סיפורים על מטיילים ששבו מדרום אמריקה. בקיץ 1979 היה הטיול כבר עניין אופנתי, אך בעיקר במגזרים מסוימים ומוגדרים. דרום אמריקה היתה תחנה הכרחית כמעט במסלולו של צעיר שסיים את שירותו בסיירת גולני או סיירת צנחנים. היבשת הדרומית רחשה טייסים צעירים, דיילות באל על והרבה בני קיבוצים. המונח "ארץ ישראל היפה" עלול להישמע מתנשא, כך שאסתפק ואומר שהיו הם בני ארץ ישראל שלי. אבי, שהגיע בחורף 1982עם קבוצת תיירים לקרנבל של סלבדור בבהיה, התפלא לפגוש שם כל כך הרבה מטיילים בני 'הקיבוץ הארצי'.

לכל דבר טוב יש סוף ומצאתי את עצמי מלא בחוויות וריק ממזומנים בדרך לבתי החרושת לאריזת דגים בצפונה של נורווגיה. לאחר כמה חודשים של עבודה במפעל לאריזת שרימפס בארץ שמעבר לחוג הארקטי יצאתי לדרך בלוויית ידידי דוגי כשכיסי גדושי ממון. לאחר טיול יפה בנורווגיה, דנמרק, הולנד ובלגיה, עלינו על אוניית משא דנית כאורחיו של הקפטן. חוויית המסע והעקשנות שבעזרתה הצלחנו למצוא את הספינה ממתינות אף הן להזדמנות לעלות על הכתב.

לאחר הפלגה ממושכת הגענו באוקטובר 1980 לדרום אמריקה. הטיול היה בעיקר טיול של טבע ונוף. חשתי כאילו מעיין של סקרנות מוביל אותי לשמורות טבע מרוחקות, אל קרחון ענקי בקצהו של פיורד, לצוקי גרניט, ללהקות של פינגווינים ובעיקר למסעות רגליים בהרי האנדים. לא רק: גם לשווקים ססגוניים, טקסי טראנס ואתרים ארכיאולוגיים רבי עניין. הייתי חוזר ממסע רגלי ממושך, נח יום או יומיים, קורא בשקיקה מכתבים מהבית או ספר, שולח הביתה את סרטי הצילום, כותב ביומן, אוסף מידע, מצטייד ויוצא שוב לדרך.

לא הייתי בודד או מיוחד, רק קיצוני יותר. היו שכינו אותי ושכמותי "מסמני האיקסים", דהיינו מטיילים הלהוטים לסמן במפה מספר רב ככל האפשר של מקומות שבהם ביקרו. נדמה לי שמרבית המטיילים הונעו מכוחה של איזו שהיא סקרנות. אכן, לא כולם נמשכו אל קריאת התיגר שבראשי ההרים, אך משהו עניין אותם: מתי ז'ולטי, שנהפך לימים לרופא, התחקה אחר רופאי אליל וצמחי מרפא; דורי גורן, שהיה לימים לדיפלומט, שוטט באוניברסיטאות ונפגש עם חוקרים וסופרים. מטייל אחד הקדיש את מרבית זמנו למוסיקה מקומית, אחרת נהגה לצייר.

מלמדים עברית בנפאל

מעטים המטיילים שנתפסו חלילה כשספר בידם. מעטים למדו לעומק את תולדות המקום או את הגיאוגרפיה שלו, אבל כולם רצו לראות ולחוות, איש איש בדרכו. עישון סמים היה נדיר. היו לא מעטים שניסו לקחת שאכטה מ"סיגריית חשיש", אפילו לקחו לריאות, אך גם אצלם היתה זו התנסות שובבה מעט לעת, לא דרך חיים ולא דרך טיול. לא מעטים יצאו לבקעת הירח הסמוכה ללה פאז, שם חתכו עלים של הקקטוס המפורסם "סאן פדרו", ממנו זיקקו תמצית מרה, אותה בלעו בשאט נפש ואחר כך המריאו לטריפ ממושך, רקב עצמה. אני פחדתי והסתפקתי בשמירה על חברי שהעזו, והאזנתי בשקיקה לסיפורים אודות החוויה השמימית שעברו. קינאתי על סודם המשותף. אז לראשונה שמעתי את המילה "טריפ", לאו דווקא בהקשר טיולי. אני נזהרתי מלגעת באש, אך גם הם, נועזים ככל שהיו, לא העזו לשוב אל החוויה.

הודו, קרלה

שבתי ארצה בראשית יוני 1982, הישר למלחמת לבנון הראשונה. מעבר חד למדי. אולי חד מדי. התחלתי ללמוד ופגשתי עשרות צעירים שהגיעו אלי כדי לשמוע על הטיול ולקבל ייעוץ. המשפך הלך והתרחב. יותר ויותר צעירים, מסוגים וטיפוסים שונים, יצאו לטיול בדרום אמריקה. עם הזמן הגיעו יותר ויותר סיפורים לא מחמיאים על התנהגות לא נאותה של מטיילים ישראלים, החל ביחס מתנשא ולעתים אפילו מתעמר כלפי המקומיים וכלה בהתנהגות מבישה כלפי יהודים מקומיים. מוש סביר מחברת הטיולים "נאות הכיכר" ויובל לימון מחנות "למטייל" שנפתחה באותה תקופה ייסדו את "חוג עצה טובה", שמטרתו היתה "לחנך מטיילים לקראת מסעם". לא פחות.

היתה לי הזכות להיות היועץ הראשון. עם הזמן המטרה החינוכית היטשטשה והלכה, הייעוץ נהפך לטכני בלבד והמשפך התרחב. עברו שנים של לימודים אקדמאיים, הדרכות ברחבי העולם וטיולים קצרים בעיקר באירופה, עד שיצאתי שוב לדרך בחברת אשתי הטרייה לטיול ארוך בתת היבשת ההודית.

באותן שנים הוויזות ניתנו במשורה כך שהנסיעה להודו היתה מסובכת למדי ונוצרה מסננת לא רעה. חתך המטיילים היה דומה לזה שהכרתי בדרום אמריקה. הוא היה אמנם רחב יותר, מגוון יותר, קולני יותר ועצל יותר, אך לא ניכר הבדל תהומי. לעומת זאת, כאשר הגענו לנפאל כמה חודשים מאוחר יותר גיליתי לנגד עיני זן חדש של תרמילאי. מרבית המטיילים לא יצאו לטיול במסגרת מרד נעורים או סקרנות אלא מצוות אנשים מלומדה, תחנה הכרחית במסלול ההתבגרות של הצעיר הישראלי. מטיילים רבים לא מצאו את הזמן לחקור באופניים שכורים את בקעת קטמנדו שבנפאל, מפני שהיו עסוקים מדי בהוראת השפה העברית למלצרים שבמסעדות. תרמילאי חדש שישב לשולחן נשאל על ידי המלצר "יא חנטריש, איפה היית בצבא". במבטא מוזר ובעברית קולחת, לקול צחוקם של תרמילאים אחרים שנהגו לשרוץ במקום שעות ארוכות באפס מעשה.

היו בתי הארחה שבהם התאכסנו ישראלים בלבד והיו שסגרו את שעריהם בני ישראלים. לא בגלל אנטישמיות ולא בגלל התנגדות למדיניות ישראל בשטחים - המטיילים רכשו ביושר את הניכור ואת העוינות שהופגנה כלפיהם. רק מעטים הוטרדו מכך: הם נהפכו ליותר ויותר קיצוניים, יותר ויותר מכונסים בבועה שלהם. זכור לי בית הארחה בבנגקוק, שבו היו מתכנסים ישראלים רבים וחוזים בקלטות של תכנת הטלוויזיה "זהו זה" או בסרטי ישראלים ישנים שהובאו במיוחד מהארץ.

למרות שהקווא סאן", רחוב המטיילים בבנקוק, היה סמוך לשוק הדגים המקומי, מרבית הישראלים לא ניסו כלל להכיר את המאכלים התאיים אלא התרכזו במסעדות שמכרו שניצל, צ'יפס וסלט ישראלי. משנה לשנה התופעה הוקצנה. פעמים רבות דמו המטיילים רבים לעדה פרועה, משולחת רסן, רועשת ואלימה, שביקשה לפרוק את תסכוליה על המקומיים. לא כולם, כמובן. כבר נכתב כאן שכל הכללה היא אומללה.

מתגודדים יותר מתמיד

אכן, גם פני התרמילאות העולמית שונו לבלי היכר. אין חברה שאינה מצויה בתהליכי השתנות מתמדת. התרמילאי של ימינו פחות נועז, פחות סקרן ופחות מתאמץ. הוא מרבה להשתמש בשירותיהם של משרדי נסיעות מקומיים ומוצא את עצמו מתרכז ב"בועות תיירותיות", שבהן יש בעיקר תרמילאים. הבקפקר של ימינו משדר הביתה חוויה של טיול הרפתקני, אך מסתפק בטיול מכופתר ואפילו מרובע.

זו תופעה כלל עולמית אך אצל הישראלים, כמו בשטחים אחרים, היא קיצונית יותר. התרמילאי הישראלי כבר אינו מתייחד בטיול מקורי או בסקרנות יתר, גם לא בהכרח בטיול ארוך, מעמיק או חסכוני. מאידך, התופעות שאיפיינו את המטייל הישראלי לפני שנות דור כמו ההתגודדות, הקולניות והתחכמות נהפכו לקיצוניות יותר ויותר.

סין

תופעה נוספת היא עישון הסמים שנהפכה מחוויה שנויה במחלוקת שתיבלה את הרפתקאות הטיול ביופיו של החטא למטרת הטיול ולעיסוק עיקרי. הרי ההימלאיה ההודיים מלאים במטיילים, חלקם מקבוצות שוליים וחלקם ממיטב הנוער. יש ביניהם גם יוצאי סיירות ששרירי הקיבורת שלהם עדיין תפוחים, שמעפילים לכפרים הציוריים שבהרים לא כדי לצאת מהם לאגמים יפהפיים או לאתרים המקודשים בעקבות עולי הרגל אלא כדי לשקוע מאחורי מסך החשיש.

התופעה כה נפוצה עד שעישון הסמים נהפך כמעט למאפיין של המטייל הישראלי. כבר אין מדובר בתופעה אלא בסימן היכר. כאשר נכנסתי עם בני הקטנים באביב 2006 למסעדה בדרום הודו, זיהו אותי הסועדים האירופאים כישראלי אך ציינו בסיפוק שאני שונה: לא רק זקן בהרבה, אלא בעיקר ישראלי מוזר שאינו מעשן.

אין ספק שקיימת כאן שיפוטיות שאולי ראוי להשתחרר ממנה. אין ספק שלמעט הוקעת תופעות פסולות כמו שימוש בסמים או התנהגות נלוזה, אין לי זכות להעדיף את המטיילים רגלית בהרים על יושבי הקרנות. ובכל זאת, אני מלא בגעגועים לימי התום של פעם.